

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO

**TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI KWA
KIPINDI CHA FEBRUARI 2024 HADI JANUARI 2025**

[Imetolewa chini ya Kifungu cha 136(15) cha Nyongeza ya Nane ya
Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023]

Ofisi ya Bunge,
Mtaa wa Makole,
S.L.P. 941,
41105 DODOMA.

5 Februari 2025

IKISIRI

Taarifa hii inawasilishwa kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 (Kanuni za Bunge). Dhumuni lake ni kuliwezesha Bunge kuijadili na baada ya hapo kutoa uamuzi wake kwa kuzingatia mapendekezo yanayotolewa. Ili kuwezesha hilo, Taarifa imegawanywa katika sehemu kuu tatu ambapo, Sehemu ya Kwanza ni maelezo ya jumla inayofuatiwa na Sehemu Kuu Tatu na Sehemu ya mwisho ni hitimisho. Sehemu ya Kwanza inabainisha Muundo wa Taarifa, Msingi wa Shughuli za Kamati Kikatiba, Kanuni za Bunge na Sheria yaTafsiri ya Sheria, Sura ya 1. Aidha, sehemu hiyo pia inaonesha njia na mbinu zilizotumika wakati wa kutekeleza majukumu ya Kamati.

Sehemu ya Pili inafafanua shughuli zilizotekelezwa na Kamati. Shughuli hizo ni matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo zilizowasilishwa na matokeo yake kuripotiwa Bungeni; matokeo ya uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge ambazo matokeo yake yaliripotiwa Bungeni. Aidha, sehemu hii inabainisha kuhusu matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo Hamsini na nne (54) zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba. Matokeo ya uchambuzi yanabainisha dosari katika namna kuu tano ambazo ni; kukinzana na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kukinzana na Sheria Mama na Sheria nyingine za nchi, kutoendana na misingi ya uandishi, kuweka masharti yasiyo na uhalisia na makosa ya maudhui ya majedwali.

Vilevile, sehemu hii inafafanua kuhusu uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi na Tano. Matokeo ya Uchambuzi wa Taarifa za utekelezaji yameonesha hatua kuu tatu zilizofikiwa katika utekelezaji wa mapendekezo yaliyokwishatolewa Bungeni kuhusu Sheria Ndogo. Hatua hizo ni, Hatua ya kutokutekelezwa kwa Maazimio, Hatua ya Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo iliyowasilishwa kwa ajili ya uhakiki ili kutangazwa katiia Gazeti la Serikali na Hatua ya Kutangazwa katika Gazeti la Serikali.

Sehemu ya Tatu ambayo ni msingi wa mapendekezo imebainisha maoni kuhusu mambo sita (06). Mambo hayo ni: sheria ndogo kuwa na masharti yanayokinzana na masharti ya Katiba, sheria ndogo kuwa na masharti yanayokinzana na sheria mama na sheria nyingine za nchi, sheria ndogo kuwa na masharti yasiyozingatia uhalisia, sheria ndogo kutoendana na misingi ya uandishi wa sheria, dosari za uandishi wa majedwali na utekelezaji wa maazimio yanayohusu kurekebisha sheria ndogo. Kwa muhtasari, sehemu hii inapendekeza Bunge likubali mapendekezo yafuatayo: -

- (a) Mamlaka zilizoweka sheria ndogo zilizobainika kuwa na dosari ya kukinzana na masharti ya Katiba ya nchi zifanye marekebisho;
- (b) Mamlaka zilizotunga sheria ndogo ambazo zimebainika kukinzana na masharti ya sheria mama na sheria nyingine za nchi, zifanye marekebisho ili kuondoa dosari hizo;
- (c) Mamlaka zinazotunga sheria ndogo zilizobainika kuwa na masharti yasiyozingatia uhalisia, zifanye marekebisho ili kuondoa dosari hizo;
- (d) Mamlaka zilizokabidhiwa madaraka ya kutunga sheria ndogo ambazo zimebainika na dosari hizo, zirekebishe dosari za kutoendana na misingi ya uandishi wa sheria;
- (e) Mamlaka zilizotunga sheria ndogo zilizobainika kuwa na dosari katika uandishi wa majedwali, zifanye marekebisho ili kuondoa dosari hizo;
- (f) Mamlaka zote zinazohusika na sheria ndogo zenye dosari kama zilivyotajwa katika Kiambatisho Na. 01 cha Taarifa hii:
  - (i) zitekeleze maazimio haya kwa kasi inayotakiwa ili kuepusha madhara ya dosari zilizobainishwa; na
  - (ii) ziwasilishe Taarifa ya utekelezaji wa maazimio yote kuhusu dosari za sheria ndogo wakati wa vikao vya Kamati kuelelea Mkutano wa Kumi na Tisa wa Bunge
- (g) Mamlaka zilizobainika kutokuwa zimefikia hatua ya kutangaza marekebisho ya sheria ndogo:
  - (i) kuondoa mlolongo mrefu wa hatua za kufanya marekebisho yanayokusudiwa; na

- (ii) ziwasilishe taarifa za utekelezaji wa Maazimio ya Bunge wakati wa vikao vya Kamati kuelelea Mkutano wa Kumi na Tisa wa Bunge.

Sehemu ya Nne na ya mwisho ya Taarifa, inahitimisha na kutoa hoja kwamba Bunge liipokee na kuikubali Taarifa ya Mwaka ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo pamoja na maoni na mapendekezo yaliyotolewa.

YALIYOMO

IKISIRI	i
YALIYOMO	iv
SEHEMU YA KWANZA.....	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Maelezo ya Jumla.....	1
1.1.1 Madhumuni ya Taarifa.....	1
1.1.2 Mawanda (Scope) ya Taarifa	2
1.2 Muundo wa Taarifa.....	3
1.3 Msingi wa Shughuli za Kamati	5
1.3.1 Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.....	5
1.3.2 Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1 (<i>The Interpretation of Laws Act, Cap.1</i>)	5
1.3.3 Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023.....	6
1.4 Njia Zilizotumika Katika Kutekeleza Majukumu ya Kamati	6
SEHEMU YA PILI.....	9
2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA	9
2.1 Maelezo ya Jumla.....	9
2.1.1 Uchambuzi wa Sheria Ndogo Zilizowasilishwa na Matokeo Kuripotwa Bungeni.....	10
2.1.2 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo ambao Matokeo Yake Yaliripotwa Bungeni.....	10
2.1.3 Uchambuzi wa Sheria Ndogo Zilizowasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba	12
2.1.4 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Mazimio ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo ambao Matokeo yake Hayajaripotwa Bungeni.....	13
2.2 Matokeo ya Uchambuzi wa Sheria Ndogo Zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba	14
2.2.1 Dosari ya Kuwa na Masharti Yanayokinzana na Masharti ya Katiba	15
2.2.2 Dosari ya Kuwa na Masharti Yanayokinzana na Sheria Mama na Sheria Nyingine za Nchi	17
2.2.3 Dosari ya Kuweka Masharti Yasiyo na Uhalisia	19
2.2.4 Dosari ya Kutoendana na Misingi ya Uandishi wa Sheria	20

2.2.5	Dosari za Uandishi wa Majedwali.....	23
2.3	Matokeo ya Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo Zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Nne na Mkutano wa Kumi na Tano	24
2.3.1	Hatua ya Rasimu ya Marekebisho Kuwasilishwa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa Uhakiki na kutangazwa .	26
2.3.2	Hatua ya marekebisho kutangazwa katika Gazeti la Serikali .	26
2.3.3	Kutotekelezwa kwa Maazimio ya Bunge	32
SEHEMU YA TATU	.....	34
3.0	MAONI NA MAPENDEKEZO	34
3.1	Maelezo ya Jumla	34
3.2	Maoni ya Jumla	34
3.2.1	Dosari ya Sheria Ndogo kuwa na Masharti Yanayokinzana na Masharti ya Katiba.....	34
3.2.2	Dosari ya Sheria Ndogo kuwa na Masharti Yanayokinzana na Sheria Mama na Sheria Nyingine za Nchi.....	35
3.2.3	Sheria Ndogo Kuwa na Masharti Yasiyozingatia Uhalisia.....	35
3.2.4	Dosari ya Sheria Ndogo Kutoendana na Misingi ya Uandishi wa Sheria	36
3.2.5	Dosari za Uandishi wa Majedwali.....	36
3.2.6	Utekelezaji wa Maazimio Yanayohusu Kurekebisha Sheria Ndogo	36
3.3	Mapendekezo	37
3.3.1	Sheria Ndogo Kuwa na Masharti Yanayokinzana na Katiba ..	37
3.3.2	Dosari ya Kuwa na Masharti Yanayokinzana na Sheria Mama na Sheria Nyingine za Nchi	38
3.3.3	Masharti Yasiyo na Uhalisia	39
3.3.4	Dosari ya Kutoendana na Misingi ya Uandishi wa Sheria	39
3.3.5	Dosari za Uandishi wa Majedwali.....	40
3.3.6	Kurekebisha Dosari Zilizobainika kwenye Sheria Ndogo na Madhara Yake	40
3.3.7	Kutokukamilika kwa Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge Yaliyolenga Kurekebisha kwa Sheria Ndogo	41
3.4	Shukrani	42
3.5	Hoja	44

**TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU
YA BUNGE YA SHERIA NDOGO KWA KIPINDI CHA
JANUARI 2024 HADI FEBRUARI 2025**

[Imetolewa chini ya Kifungu cha 136(15) cha Kanuni
za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023]

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Naomba kuwasilisha Taarifa ya Mwaka ya Shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kwa kipindi cha kuanzia Februari 2024 hadi Januari 2025 ili kukidhi masharti ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Bunge, Toleo la Februari, 2023. Kanuni hiyo imeweka sharti la lazima kwa kila Kamati ya Kudumu ya Bunge kuwasilisha Bungeni Taarifa ya Mwaka ya shughuli zake, ili ijadiliwe katika Mkutano wa Mwisho wa Bunge kabla ya Mkutano wa Bajeti.

Mheshimiwa Spika, Taarifa inayowasilishwa Bungeni leo, inaelezea kwa undani shughuli zote zilizotekelezwa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kwa kipindi cha mwaka mmoja na kuzingatia masharti ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Kanuni hizo, zimeeleza wazi kuhusu majukumu na msingi wa shughuli za Kamati ya Sheria Ndogo.

1.1.1 Madhumuni ya Taarifa

Mheshimiwa Spika, Utaratibu wa Bunge kuitumia Kamati hii katika udhibiti wa utekelezaji wa madaraka ya kutunga Sheria yaliyokabidhiwa kwa mamlaka mbalimbali serikalini unakua na tija iliyokusudiwa kwa Kamati kuwasilisha Taarifa yake kwa Bunge lenyewe. Lengo la kuwasilisha taarifa ni kulifahamisha Bunge kuhusu hali ya utekelezaji wa madaraka ya kutunga sheria yaliyokasimiwa kwa mamlaka mbalimbali za Serikali.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia maelezo hayo, Taarifa hii inayowasilishwa leo mbele ya Bunge, inalenga kuripoti mambo makuu matatu, ambayo ni, kuangazia hali ya jumla kuhusu sheria ndogo zinazotumika nchini kwa kipindi cha kuanzia Februari 20224 hadi Januari 2025, hali ya utekelezaji wa maazimio ya Bunge kwa kipindi hicho na kutoa mapendekezo mbalimbali yanayohitaji kufanyiwa kazi kutokana na maoni ya Kamati kuhusu hali hiyo.

Mheshimiwa Spika, Madhumuni hayo yanatimia kwa kutoa ufafanuzi wa ujumla kuhusu hali ya utekelezaji wa madaraka ya Bunge ya Kutunga Sheria yaliyokasimiwa Serikalini na Matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo zilizowekwa Mezani Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Nne, Mkutano wa Kumi na Tano, Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba. Vilevile, Taarifa hii inaripoti matokeo ya uchambuzi Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo. Maazimio hayo yanahusu sheria ndogo zilizowekwa Mezani Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi na Tano.

1.1.2 Mawanda (Scope) ya Taarifa

Mheshimiwa Spika, Mawanda ya Taarifa hii kulingana na madhumuni niliyoyabainisha, yanagusa masuala yafuatayo: -

- (i) Shughuli zilizotekelezwa kwa kipindi cha mwezi Februari 2024 hadi Januari, 2025;
- (ii) Matokeo yaliyobainika wakati wa utekelezaji wa shughuli za Kamati; na

(iii) Mapendekezo kwa Bunge kuhusu nini kifanyike kutokana na yaliyobainika kwa kipindi kinachoripotiwa.

Mheshimiwa Spika, Shughuli zinazoripotiwa ambazo zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha Februari 2024 hadi Januari 2025 zitaliwezesha Bunge kufuatilia namna madaraka ya kutumga sheria ndogo yanavyotumika. Ufuatiliaji huo ni jukumu la msingi la Bunge na unachangia katika kulisimamia lengo la Serikali ambalo ni ustawi wa wananchi kwa mujibu wa Ibara ya 8 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

1.2 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 142 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, imeweka masharti kuhusu muundo wa Taarifa inayowasilishwa Bungeni. Kwa uzingatiaji wa masharti hayo, naomba kubainisha Muundo wa Taarifa hii ambayo imegawanyika katika sehemu kuu tatu:

- (i) Sehemu ya Kwanza ni utangulizi ambao unatoa maelezo ya jumla yanayojenga msingi wa maudhui ya Taarifa hii, pia kuwezesha majadiliano ya Bunge;
- (ii) Sehemu ya Pili inafafanua shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha Februari 2024 hadi Januari 2025. Sehemu hii inafafanua kwa kina kuhusu shughuli hizo, msingi wa shughuli hizo, pia inaonesha mambo mbalimbali yaliyobainika wakati wa utekelezaji wa shughuli za Kamati; na
- (iii) Sehemu ya mwisho ambayo ni ya Tatu inajumuisha maoni ambayo chimbuko lake ni shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha mwaka mmoja. Dhumuni la sehemu hii ni kujenga msingi wa mapendekezo katika hoja ya Kamati

inayojadiliwa Bungeni leo. Aidha, sehemu hii inatoa Mapendekezo kwa mfumo wa Hoja kwa mujibu wa masharti ya Kanuni ya 61 (3) ya Kanuni za Kudumu za Bunge kuhusu mfumo wa maneno ya Hoja. Lengo ni kuliwezesha Bunge kufanya uamuzi kuhusu masuala yaliyobainika wakati wa kutekeleza majukumu ya Kamati kwa kipindi cha mwaka kuanzia Februari 2024 hadi Januari 2025.

Mheshimwa Spika, Mwisho wa Taarifa hii ni kutoa hoja ili kulipa Bunge lako fursa ya kuunga mkono na kujiadili inavyostahili. Kwa hatua hiyo, Bunge linaweza kukamilisha mjadala na kufanya uamuzi kuhusu eneo la udhibiti wa madaraka ya kutunga sheria ndogo yanayokasimiwa kwa mamlaka mbalimbali serikalini.

Mheshimiwa Spika, Muundo huu wa Taarifa umeakisi wasilisho halisi la Taarifa yenyewe na pamoja na viambatisho ambavyo ni sehemu ya Taarifa na vinastahili kuingia kwenye Taarifa Rasmi za Bunge (*Hansard*). Kwa msingi huo, naomba Bunge liipokee na kujiadili taarifa ya Kamati pamoja na viambatisho vyake vyote ambavyo ni: -

Kiambatisho Na. 1 ambacho ni Jedwali la Uchambuzi wa sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba; na

Kiambatisho Na. 2 ambacho ni Jedwali la Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi na Tano.

Mheshimiwa Spika, Viambatisho hivyo ni muhimu kwa kuwa vinatoa ufafanuzi kwa kina kuhusu mambo yote yanayotokana na uchambuzi wa ndogo sambamba na uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge. Lengo lake ni kuonesha hali halisi

ya mambo yaliyobainishwa ambayo yataliwezesha Bunge kusimamia madaraka yake ya kutunga sheria iliyoyakabidhi kwa mamlaka nyingine serikalini.

1.3 Msingi wa Shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, Msingi wa shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo zinatokana na masharti yaliyofafanuliwa katika misingi mitatu ambayo ni: -

1.3.1 Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 4 (1) ya Katiba inaweka mgawanyo katika utekelezaji wa mamlaka ya nchi. Mgawanyo huo unalitambua Bunge kuwa ndio chombo chenye mamlaka ya kutunga sheria na kusimamia utekelezaji wa shughuli za umma. Pamoja na mamlaka yaliyoelezwa katika Ibara ya 4, pia kwa mujibu wa Ibara ya 97 (5) ya Katiba, Bunge limepewa uwezo wa kukabidhi kwa mtu yeyote au idara yoyote ya Serikali madaraka ya kuweka Kanuni zenye nguvu ya kisheria au kuzipa nguvu ya kisheria kanuni zilizowekwa na mtu yeyote au idara yoyote ya serikali.

1.3.2 Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1 (*The Interpretation of Laws Act, Cap.1*)

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1 ni sheria inayoweka kanuni za msingi kuhusu maana, ufafanuzi, namna ya uandishi, matumizi na mambo mengine kuhusu misingi ya sheria za nchi. Lengo la sheria hii ni kuimarisha sheria za nchi kwa minajili ya kuleta utangamano na uwazi wa sheria zote nchini.

Mheshimiwa Spika, Kwa msingi huu, mfumo wowote utungaji wa sheria ndogo nchini pamoja na mchakato wa kuanzisha matumizi yake unapaswa kuakisi masharti yaliyowekwa na sheria hii. Hivyo hivyo, uchambuzi wa sheria ndogo unaofanywa na Kamati sambamba na Bunge linapojadili Taarifa hii pia huzingatia vigezo vilivyobainishwa katika masharti ya sheria hii.

1.3.3 Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023

Mheshimiwa Spika, Chimbuko la Kanuni za Kudumu za Bunge ni Ibara ya 89 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Kanuni hizi zinaweka utaratibu wa kutekeleza Shughuli za Bunge. Utaratibu huo ni kwa ajili ya kusimamia utekelezaji wa Shughuli za Bunge, Sekretarieti ya Bunge na Kamati za Bunge ikiwemo Kamati ya Sheria Ndogo inayoripoti shughuli zake leo.

Mheshimiwa Spika, Kanuni za Bunge zinafafanua muundo na utaratibu wa utekelezaji wa majukumu na mamlaka ya Bunge na Kamati zake zinazojumuisha Kamati hii. Aidha, Kanuni hizo zinabainisha masharti mbalimbali kuhusu uendeshaji wa shughuli za Bunge na Kamati zake. Naomba kulihakikishia Bunge lako kwamba, shughuli zote zinazoripotiwa katika taarifa hii zinatokana na masharti yaliyowekwa katika Kanuni za Bunge.

1.4 Njia Zilizotumika Katika Kutekeleza Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 142 (a) ya Kanuni za Bunge inaweka sharti la kila taarifa ya Kamati ya Bunge inayowasilishwa Bungeni kubainisha njia zilizotumika katika kutimiza majukumu yake. Kwa kuzingatia sharti hilo, Taarifa hii inaeleza njia ambazo Kamati ilitumia kutekeleza majukumu yake. Njia hizo ni: -

- (i) Mapitio ya matoleo ya Magazeti ya Serikali yaliyowasilishwa Bungeni kwa kipindi kinachoripotiwa katika Taarifa hii. Mbinu hii iliwezesha Kamati kuandaa orodha na jumla ya sheria ndogo zote zilizotangazwa kwenye Magazeti hayo. Aidha, kupitia mbinu hiyo Kamati ilibaini mwelekeo na wigo wa shughuli ya uchambuzi wa sheria ndogo pamoja na kubaini sekta zinazohusika na sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni;
- (ii) Uchambuzi wa awali wa sheria ndogo ili kubaini masharti yanayowekwa na sheria hizo. Mbinu hiyo, ililenga kufanya tathmini ili kuona namna sheria ndogo zilivyozingatia masharti ya Katiba, sheria mama na sheria zingine za nchi;
- (iii) Uhakiki wa mtiririko wa maudhui ukilinganishwa na masharti yanayowekwa katika sheria ndogo. Mbinu hii ilifanikisha kubaini iwapo kuna ukamilifu uliokusudiwa na Bunge wakati wa kukabidhi madaraka ya ufafanuzi uliotakiwa kufanywa na sheria ndogo inayohusika;
- (iv) Uoanishaji wa masharti ya sheria ndogo inayohusika na misingi iliyowekwa katika Katiba na sheria nyingine za nchi. Lengo ni kujiridhisha na namna sheria ndogo inavyozingatia misingi ya sheria za nchi;
- (v) Kupokea na kusikiliza maoni ya wadau kuhusu sheria ndogo. Njia hii ilidhamiria kushirikisha wanaolengwa na sheria ndogo ili kupata mtazamo wao kuhusu masuala mbalimbali, hatimaye kuiwezesha Kamati kuchambua kwa kina sheria ndogo; na
- (vi) Mahojiano na mamlaka zilizotunga sheria ndogo kwa idhini ya Bunge. Mbinu hii ililenga kuiwezesha Kamati kupima uthabiti wa hoja dhidi ya ufafanuzi wa mamlaka zinazohusika, jambo

linalosaidia kuiwezesha Kamati kuwa na mapendekezo ya maazimio ya Bunge yanayotekelezeka.

Mheshimiwa Spika, Naomba kulihakikishia Bunge lako kuwa, njia zilizotumika wakati wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati zimesaidia kubainika kwa mambo mbalimbali yanayojenga maoni ya Kamati ambayo ni msingi wa Maazimio ya Bunge yanayopendekezwa katika taarifa hii.

SEHEMU YA PILI

2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA

2.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha mwaka 2024, zinahusu utekelezaji wa majukumu ya msingi kwa mujibu wa Kanuni za Bunge. Shughuli hizo kwa ujumla zinaadinishwa kwa kujumuishwa katika maeneo mawili ambayo ni:

- (i) Uchambuzi wa sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni kwenye Mkutano wa Kumi na Nne, Mkutano wa Kumi na Tano, Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba; na
- (ii) Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni kwenye, Mkutano wa Kumi na Mbili, Mkutano wa Kumi na Tatu, Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi Tano.

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo za Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi na Tano yaliwasilishwa Bungeni katika Taarifa ya Kamati mnamo tarehe 4 Septemba, 2024 wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita wa Bunge. Katika Taarifa hii matokeo ya Uchambuzi wa sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba, yanaripotiwa.

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya uchambuzi wa taarifa za utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo za Mkutano wa Kumi na Mbili na Mkutano wa Tatu wa Bunge yaliwasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita tarehe 4 Septemba, 2024. Taarifa hii inaripoti Matokeo ya Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria

ndogo zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi Nne na Mkutano wa Kumi na Tano.

Mheshimiwa Spika, Shughuli za Kamati zinazoripotiwa zimetokana na masharti ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Sheria ya Tafsiri ya Sheria Sura ya 1. Aidha, utaratibu uliotumika umefuata masharti ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Hivyo, shughuli zinazoripotiwa zinalisaidia Bunge kuwajibika katika utekelezaji wa shughuli zake kwa lengo la kuhakikisha kwamba, sheria za nchi zinalindwa na kutekelezwa kama inavyoelekeza katika Ibara ya 9 (b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

2.1.1 Uchambuzi wa Sheria Ndogo Zilizowasilishwa na Matokeo Kuripotiwa Bungeni

Mheshimiwa Spika, Kwa kipindi cha Januari 2024 hadi Agosti 2024, Serikali iliweka Mezani Bungeni Magazeti yaliyotangaza sheria ndogo. Jumla ya sheria ndogo thelathini na nane (38) zilichambuliwa na matokeo yake yaliwasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita na maazimio yaliyolenga kurekebisha dosari yalitolewa na kupitishwa na Bunge. Naomba kuthibitisha kuwa mjadala wa Bunge ulikuwa na tija kwa wananchi na wapo waliopongeza kupitia vyombo vya Habari, warsha na makongamano mbalimbali.

2.1.2 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo ambao Matokeo Yake Yaliripotiwa Bungeni

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa Bunge ndilo lenye dhamana ya kuweka sheria za nchi zinazoweza ustawi wa wananchi, Kamati ilifuatilia utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyolenga kuweka sawa masharti ya kisheria nchini. Kwa kipindi cha

Januari 2024 hadi Agosti 2024, Kamati ilipokea Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyolenga kuondoa dosari katika jumla ya sheria ndogo ishirini na mbili (22) zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Mbili na Mkutano wa Kumi na Tatu. Maazimio yote kuhusu Sheria Ndogo hizo yalitekelezwa. Sheria ndogo hizo zilikuwa chini ya Wizara Tisa ambazo ni: -

- (i) Ofisi ya Rais Mipango na Uwekezaji iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) iliyobainika kuwa dosari mbili (02);
- (ii) Ofisi ya Waziri Mkuu Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu iliyokuwa na sheria ndogo mbili (02) zilizobainika kuwa na dosari sita (06);
- (iii) Wizara ya Kilimo iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) zilizobainika kuwa dosari kumi na sita (16);
- (iv) Wizara ya Uchukuzi iliyokuwa na sheria ndogo sita (06) zilizobainika kuwa dosari thelathini (30);
- (v) Wizara ya Mawasiliano na Teknolojia ya Habari iliyokuwa na sheria ndogo mbili (02) zilizobainika kuwa dosari kumi na mbili (12);
- (vi) Wizara ya Maji iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) iliyobainika kuwa dosari moja (01);
- (vii) Wizara ya Nishati iliyokuwa na sheria ndogo tatu (03) zilizobainika kuwa dosari ishirini na nne (24);

- (viii) Wizara ya Fedha iliyokuwa na sheria ndogo nne (04) zilizobainika kuwa dosari kumi na nane (18); na
- (ix) Wizara ya Viwanda na Biashara iliyokuwa na sheria ndogo mbili (02) zilizobainika kuwa dosari tisa (09).

Mheshimiwa Spika, Utaratibu huo uliliweka Bunge katika nafasi yake ya kusimamia utekelezaji wa madaraka ya kuweka sheria ndogo yaliyokabidhiwa kwa mamlaka mbalimbali serikalini. Kamati itaendelea kuutumia utaratibu huo ili kulisaidia Bunge katika utekelezaji wa madaraka yake kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

2.1.3 Uchambuzi wa Sheria Ndogo Zilizowasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 38 (1) cha Sheria ya Tafsiri ya Sheria kimeweka sharti kwa sheria ndogo zote zinazotangazwa kwenye Gazeti la Serikali kuwasilishwa Bungeni ndani ya siku sita za vikao vinavyofuata baada ya tarehe ya kuchapisha toleo la Gazeti lililotangaza sheria ndogo hizo. Sheria ndogo zilizotangazwa kwenye Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba zipo chini ya Wizara tisa (09) zifuatazo: -

- (i) Ofisi ya Rais Tawala za Miko ana Serikali za Mitaa (TAMISEMI);
- (ii) Ofisi ya Makamu wa Rais Muungano na Mazingira;
- (iii) Wizara ya Viwanda na Biashara;
- (iv) Wizara ya Uchukuzi;
- (v) Wizara ya Fedha;
- (vi) Wizara ya Katiba na Sheria;

(vii) Wizara ya Maliasili na Utalii;

(viii) Wizara ya Afya; na

(ix) Wizara ya Ujenzi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua sheria ndogo hizo kwa mujibu wa Kifungu cha 10 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Matokeo ya uchambuzi huo yanaripotiwa katika Taarifa hii ili kuliwezesha Bunge kufanya uamuzi bayana unaohusu dosari zilizobainika wakati wa uchambuzi. Ufafanuzi wa matokeo hayo unapatikana katika **kipengele cha 2.2**.

2.1.4 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Mazimio ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo ambao Matokeo yake Hayajaripotiwa Bungeni

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi na Tano, ambao matokeo yake hayajaripotiwa, unahusu sheria ndogo thelathini na nane (38). Maazimio kuhusu sheria ndogo hizo yalitolewa katika Taarifa ya Kamati iliyowasilishwa tarehe 4 Septemba, 2024.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia kuwa Kamati ya Sheria Ndogo ni nyenzo ya Bunge ya kufuatilia utekelezaji wa madaraka ya kuweka sheria ndogo yanayokabidhiwa kwa mamlaka mbalimbali serikalini, Kamati ilichambua Taarifa za Utekelezaji wa maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo. Matokeo ya uchambuzi huo yanafafanuliwa katika **kipengele cha 2.3** cha Taarifa hii.

2.2 Matokeo ya Uchambuzi wa Sheria Ndogo Zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa sheria ndogo hamsini na nne (54) zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba umefanyika kwa lengo la kufanikisha wajibu wa Bunge kudhibiti mamlaka yake ya kutunga sheria za nchi. Kwa desturi za uendeshaji wa Bunge letu, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo imekuwa karakana muhimu ya Bunge lako ambapo wajibu wa udhibiti wa sheria ndogo huanza kutekelezwa. Dhima kuu ya Kamati wakati wa uchambuzi ni kubainisha dosari na baadaye kulishauri Bunge kuhusu hatua muhimu za kuchukua.

Mheshimiwa Spika, Kwa mantiki hiyo, matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo ni muhimu kuwasilishwa Bungeni ili iwe rahisi kwa Bunge kudhibiti madaraka yake ya kutunga sheria yaliyokabidhiwa kwa mamlaka nyingine serikalini. Ninaomba kulihakikishia Bunge lako kuwa, matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo yanayowasilishwa kupitia taarifa hii, yamemeng'enywa ili kuliwezesha Bunge kupima kuhusu hatua stahiki za kuchukua dhidi ya dosari zinazobainishwa. Kwa urahisi wa kufuatilia, Jedwali la Uchambuzi wa sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba limeambatishwa. Jedwali hilo linachanganua sheria ndogo zenye dosari mbalimbali kama ifuatavyo: -

- (i) Dosari mbili (02) ya kukinzana na masharti ya Katiba;
- (ii) Dosari mbili (03) za kukinzana na masharti Sheria Mama na sheria nyingine za nchi;
- (iii) Dosari thelathini na tano (34) za kuweka na masharti yasiyo na uhalisia katika utekelezaji;

- (iv) Dosari thelathini na tisa (39) za kutoendana na misingi ya uandishi; na
- (v) Dosari kumi na saba (17) za uandishi wa Majedwali.

Mheshimiwa Spika, Dhumuni la sheria ndogo ni kutoa ufafanuzi na kutekeleza masharti yaliyowekwa na sheria ya Bunge. Hivyo, kuwepo na dosari au hitilafu zilizobainika kutokana na uchambuzi wa Kamati, zinaweza kukwamisha lengo la Bunge kuhusu utekelezaji wa sheria ya Bunge. Kwa msingi huo, Bunge halitarajiwi kuendelea na utungaji wa sheria zake pasipo kuelekeza kufanyika kwa marekebisho ya dosari zilizopo katika sheria ndogo.

Mheshimiwa Spika, kwa minajili hiyo, ili Bunge liweze kufanya uamuzi ulio na tija, sehemu hii ya taarifa inaweka bayana mifano ya dosari zilizobainika wakati wa uchambuzi kama ifuatavyo: -

2.2.1 Dosari ya Kuwa na Masharti Yanayokinzana na Masharti ya Katiba

Mheshimiwa Spika, Katiba ya nchi ndiyo Sheria Kuu na inapaswa kuzingatwa na sheria zote nchini. Ibara ya 64(5) ya Katiba inaelekeza kuwa Sheria zote zinazotungwa hazipaswi kukiuka masharti ya Katiba. Hali kadhalika, sheria ndogo ambayo ni sehemu ya sheria za nchi inayofafanua sheria ya Bunge, pia haitarajiwi kukiuka masharti yaliyowekwa na Katiba.

Mheshimiwa Spika, Kwa madhumuni ya kujiridhisha na msingi wa kutokuwa na sheria zinazokiuka masharti yaliyowekwa na Katiba, Kamati ilichambua sheria ndogo kwa kulinganisha maudhui yake na masharti yaliyomo katika Katiba. Matokeo ya uchambuzi yameonesha kuwa, zipo baadhi ya sheria ndogo

ambazo zimebainika kuwa na vifungu vyenye maudhui yanayokiuka masharti Katiba.

Mheshimiwa Spika, Mfano wa sheria ndogo hizo ni, **Sheria Ndogo ya Udhibiti na Usimamizi wa Mifugo ya Halmashauri ya Manispaa ya Shinyanga, 2024 (TS Na. 266 la 2024)**. Kifungu cha 5 kinaweka wajibu kwa kila mfugaji chini ya sheria ndogo hii. Kifungu cha 5 (h) kinaweka wajibu kwa mfugaji kutokaribisha wafugaji wengine bila kibali cha Halmashauri. Wajibu huo haujaonesha unalenga kuzuia wafugaji kukaribishwa wakiwa na mifugo yao, badala yake umezuia kwa ujumla kukaribishwa kwa mfugaji bila kibali cha Halmashauri.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati unaona wajibu huo ukibaki kama ulivyo kwa kuweka sharti la kukaribisha mfugaji kwa sharti la kuomba kibali, pasipo kuonesha sharti la kibali kuwa ni kwa mfugaji anayekuja na mifugo yake, ni kana kwamba unakiuka haki na uhuru wa wananchi kutembea kutoka eneo moja kwenda eneo jingine.

Mheshimiwa Spika, mfano mwingine wa sheria ndogo iliyobainika kuwa na masharti yanayokiuka Katiba ni **Kanuni za nidhamu kwa Wanafunzi, 2024 (TS Na. 365 la 2024)**. Kanuni ya 23(3) inahusu Mwanafunzi (Mtuhumiwa) kutokuwepo wakati wa kusikilizwa kwa shauri la nidhamu. Kanuni inaruhusu kuendelea kusikilizwa kwa shauri, pasipo kuzingatia sababu za msingi zinazoweza kusababisha mwanafunzi huyo kutohudhuria kikao hicho.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 13(6)(a) ya Katiba inaelekeza kwamba wakati haki na wajibu wa mtu yeyote vinahitaji kufanyiwa uamuzi wa mahakama au chombo kinginecho

kinachohusika, basi mtu huyo atakuwa na haki ya kupewa fursa ya kusikilizwa kwa ukamilifu. Kamati inaona kwamba, masharti yaliyowekwa na **Kanuni ya 23(3)** yanakiuka haki ya mtu kusikilizwa kwa mujibu wa Katiba, hali inayoweza kusababisha kutumiwa vibaya na wenye mamlaka dhidi ya mwanafunzi huyo, jambo ambalo linakinzana na sifa ya sheria bora ya kuzuia unyanyasaji, kulinda wanyonge na kusimamia usawa na haki za binadamu.

2.2.2 Dosari ya Kuwa na Masharti Yanayokinzana na Sheria Mama na Sheria Nyingine za Nchi

Mheshimiwa Spika, Bunge linapotunga sheria zake huweka vifungu vinavyozielekeza mamlaka nyingine kutunga sheria ndogo ili kuwezesha utekelezaji wa masharti ya sheria iliyotungwa na Bunge. Maelekezo ya Bunge huwa ni kwa kutaja maeneo mahsusi ambayo sheria ndogo inapaswa kuakisi au kuwezesha utekelezaji wa jumla ya masharti ya sheria ya Bunge.

Mheshimiwa Spika, ili kuwezesha utekelezaji mzuri wa sheria ya Bunge kupitia sheria ndogo, Sheria ya Tafsiri ya Sheria inaweka misingi ya uandishi, tafsiri, matumizi na mambo mengine muhimu kuhusu sheria za nchi kwa ujumla. Kifungu cha 36 (1) cha sheria hiyo, kimeweka masharti yanayokataza sheria ndogo kwenda kinyume na masharti ya sheria mama na sheria nyingine za nchi. Kwa kuzingatia masharti hayo ambayo Kamati huyatumia kama rula ya kuweka unyoofu wa sheria ndogo, Kamati ilitaka kujiridhisha na mambo makuu yafuatayo:

-

- (i) Ulinganifu wa malengo ya sheria ndogo ya yale ya sheria inayotekelezwa;
- (ii) Ulinganifu wa adhabu za sheria ndogo na sheria inayotekelezwa;
- (iii) Ulinganifu wa taratibu zinazowekwa na sheria ndogo na sheria inayotekelezwa; na
- (iv) Ulinganifu wa lugha iliyotumika katika sheria ndogo na madhumuni ya sheria inayotekelezwa.

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya uchambuzi yanayoripotiwa leo yanaonesha, baadhi ya sheria ndogo kuwa zina masharti yanayokinzana na sheria mama na sheria nyingine za nchi. Mfano wa sheria hizo ni **Kanuni za Uwindaji wa Kitalii (Tangazo la Serikali Na. 780 la mwaka 2024)**. Kanuni ya 14(8) ya Kanuni hizi inataja adhabu kwa mtu yeyote atakayewasilisha taarifa za uongo wakati wa kuomba kibali au leseni. Adhabu kwa kosa hilo ni kulipa faini isiyopungua shilingi milioni moja na isiyozidi milioni tano au kifungo kisichopungua mwaka mmoja na kisichozidi miaka mitatu au vyote.

Mheshimiwa Spika, Kiwango cha juu cha adhabu ya kifungo cha miaka mitatu kinachowekwa na sheria ndogo hii kinakinzana na kiwango cha juu cha kifungo kilichowekwa na kifungu cha 105 cha sheria mama ambacho ni miaka mitano. Ukinzano huo ni kinyume na masharti ya sheria ya tafsiri ya sheria lakini pia ni kinyume na azma ya sheria ya Bunge kuhusu adhabu kwa mtu yeyote atakayewasilisha taarifa za uongo wakati wa kuomba kibali au leseni. Kwa mantiki hiyo adhabu iliyowekwa inaathiri uhalali wa kifungu hiki kwa kuwa unavuka mamlaka yake na kuingia katika ubatili.

2.2.3 Dosari ya Kuweka Masharti Yasiyo na Uhalisia

Mheshimiwa Spika, Pamoja na masuala mengine, uandishi wa sheria hulenga kuweka masharti mbalimbali ambayo zao la utekelezaji wake ni kushughulikia, kufanikisha au kutatua jambo fulani miongoni mwa wanaolengwa na masharti yanayohusika.

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya uchambuzi wa Kamati yanabainisha masharti yaliyowekwa na sheria ndogo ambayo utekelezaji wake hauna uhalisia ikilinganishwa na lengo la sheria ndogo. Dosari hiyo imebainika katika **Sheria ndogo ya Ushuru wa Mazao ya Uvuvi ya Halmashauri ya Wilaya ya Kalambo, 2024 (TS Na. 815 la mwaka 2024)**. Matokeo ya uchambuzi ya sheria ndogo hii yalibaini dosari hiyo katika Jedwali la Tatu la sheria ndogo inayoonesha mfano wa kibali cha kusafirisha mazao ya uvuvi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuweka sharti la kuomba kibali cha kusafirisha mazao ya uvuvi kwa ajili ya biashara kibali hicho pia kimetaja wahusika wanaopaswa kuomba kibali cha kusafirisha mazao ya uvuvi ikiwemo samaki kwa matumizi ya nyumbani. Kwa mantiki ya masharti hayo, mwananchi yeyote aliye katika Halmashauri ya Wilaya ya Kalambo ambaye atahitaji kupata samaki kwa matumizi ya nyumbani atapaswa kuomba kibali cha kusafirisha samaki hao. Masharti haya hayana uhalisia katika utekelezaji wake na yanaweza kutafsirika kuwa ni kero kwa wananchi wanaonunua na kusafirisha mazao hayo kwa matumizi ya nyumbani.

Mheshimiwa Spika, dosari ya kuweka masharti yasiyo na uhalisia ambayo utekelezaji unaweza kuleta changamoto yameonekana pia katika **Kanuni za Utaratibu wa Usafirishaji wa**

Venia Kwenda Nje ya Nchi (TS Na. 807 la mwaka 2024). Dosari inayobainishwa na Kamati ipo katika **Kanuni ya 9** ambayo inahusu muda wa matumizi ya Kanuni kuwa ni ndani ya kipindi cha miaka miwili kuanzia tarehe ya kuchapishwa sheria ndogo katika Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia muda uliowekwa na Kanuni za Utaratibu wa Usafirishaji wa Venia Kwenda Nje ya Nchi kuhusu matumizi yake, **Kanuni ya 9(2)** inaweka katazo la kusafirisha venia baada ya miaka miwili ya matumizi ya Kanuni kumalizika. Kamati iliona kwamba, Kanuni haijaweka mazingira yatakayoweza rufusa ya kusafirisha venia nje ya nchi baada ya kumalizika kwa muda wa miaka miwili ya matumizi ya Kanuni kwa wasafirishaji ambao tayari walikua wameanza mchakato wa usafirishaji ilhali ukomo wa miaka miwili umewakuta hawajamaliza zoezi la usafirishaji wa venia.

Mheshimiwa Spika, katazo la kusafirisha venia ndani ya miaka miwili pasipo kuweka mazingira yanayotambua wasafirishaji ambao walianza mchakato wa usafirishaji ambao haujaisha ndani ya miaka miwili linaweza kumuathiri msafirishaji mwenye sababu ya msingi ambaye amezidi miaka miwili kwa mujibu wa masharti ya kanuni. Aidha, masharti ya miaka miwili ya kutumika kwa kanuni ni kama hayana uhalisia kwa utaratibu wa ufanyaji wa biashara.

2.2.4 Dosari ya Kutoendana na Misingi ya Uandishi wa Sheria

Mheshimiwa Spika, sheria hutungwa kwa ajili ya kufanikisha jambo au mambo mahsusni yaliyokusudiwa na sheria inayohusika. Ili kufikia lengo lililokusudiwa, sheria hupaswa kuwa

na maudhui yanayoeleweka, kuwa na masharti yanayolengwa kuwepo katika sheria inayohusika; na kuwa na ukamilifu wa kimaudhui. Uzingatiaji wa misingi hiyo ni kuwezesha sheria kueleweka na kutekelezeka kwa urahisi na wananchi wanaoguswa pamoja na wanaosimamia au wenye jukumu la kuzitafsiri sheria hizo. Ili kujiridhisha na uzingatiaji wa misingi ya uandishi wa sheria inayowekwa na Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Kamati ilitaka kujiridhisha na masuala kama vile: -

- (i) Iwapo sheria inayotoa mamlaka ya kuwa na sheria ndogo inayohusika imerejewa inavyostahili;
- (ii) Iwapo Mamlaka iliyoweka sheria ndogo inayohusika imebainishwa;
- (iii) Iwapo makosa ya uandishi yanahusu kutokidhi haja ya sheria mama;
- (iv) Iwapo imejumuisha mambo mahimu iliyopaswa kuyaweka;
- (v) Iwapo imebainisha namna ya utekelezaji wa masharti ya vifungu vya sheria ndogo; na
- (vi) Iwapo imeweka kwa usahihi tarakimu mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati unaoripitiwa katika taarifa hii unabainisha dosari za sheria ndogo kutozingatia masharti ya uandishi. Mfano wa sheria ndogo zenye dosari hiyo ni **Kanuni za Uwindaji wa Kitalii, 2024 (TS Na. 780 la mwaka 2024)**.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi unabainisha dosari katika Kanuni ya 29(4)(b) inayotaja adhabu ya kuwinda simba aliye chini ya umri wa miaka minne. Kamati imebaini dosari ya uandishi katika Kanuni ya 29(4)(b)(i), (ii) na (iii) ambazo kwa

pamoja zinaweka adhabu moja ya faini ya shilingi milioni tano kwa makosa yasiyofanana. Makosa hayo ni kuwinda simba chini ya umri wa miaka minne faini ya shilingi milioni tano kwa mara ya kwanza ya utendaji wa kosa; faini ya shilingi milioni tano kwa mara ya pili ya utendaji wa kosa; au faini ya shilingi milioni tano kwa mara ya tatu ya utendaji wa kosa.

Mheshimiwa Spika, makosa ya uandishi yanayobainishwa na Kamati katika sheria ndogo hii yana athari ya kukosesha uwiano wa haki (*proportional justice*) kutokana na kutozingatia muktadha wa makosa ikilinganishwa na adhabu stahiki. Aidha, makosa hayo ya uandishi wa adhabu ni kana kwamba yanalenga kuchochea utendaji wa makosa ya uwindaji kwa kutoa adhabu ndogo kwa kadiri mtenda kosa anavyorudia kutenda kosa linalofanana kwa mara nyingi zaidi.

Mheshimiwa Spika, dosari ya uandishi pia ilibainika katika **Sheria ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Wilaya ya Ludewa (TS Na. 811 la mwaka 2024). Sehemu G (II) ya Jedwali la Kwanza** inahusu ada na ushuru wa kuendesha shughuli za michezo ya kubahatisha. Uchambuzi wa Kamati umebaini Sehemu G (II) imeweka ada ya Mashine ya kubetisha au gulugulu kuwa ni shilingi 30,000 ambayo utaratibu wake wa utozaji umewekwa kwa vipindi viwili tofauti yaani, kwa mwaka na kwa mwezi. Makosa ya uandishi kwa kuweka vipindi viwili tofauti vya ukusanyaji wa ada unatatiza watekelezaji wa sheria kuhusu kipindi kinachokusudiwa hali inayoweza kuathiri malengo ukusanyaji wa ada na ushuru yaliyokusudiwa na sheria ndogo.

2.2.5 Dosari za Uandishi wa Majedwali

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia masharti ya Sheria ya Tafsihi ya Sheria, Jedwali ni sehemu ya sheria hivyo linastahili kuwa na misingi inayofanikisha lengo la sheria. Jedwali hutoa ufafanuzi zaidi wa vifungu vya sheria, kwa msingi huo dosari katika uandishi wa majedwali ina athari kwa kifungu kinacholianzisha. Kwa mantiki hiyo, Bunge linapofuatilia sheria ndogo huangazia majedwali katika sheria hizo ili kujiridhisha na masuala mbalimbali yanayoweza kuathiri tija ya sheria ndogo yenyewe sambamba na sheria ya Bunge. Kwa kuzingatia hilo, Kamati ilifanya uchambuzi kwa kujiridhisha na mambo yafuatayo: -

- (i) Iwapo Kifungu wezeshi cha Jedwali hilo kimerejewa na kuoneshwa; na
- (ii) Iwapo Jedwali linatoa ufafanuzi uliokamilika.

Mheshimiwa Spika, dosari ya uandishi wa majedwali katika sheria ndogo imebainika katika sheria ndogo za **The Law School of Tanzania (Students General Welfare, Conduct and Disciplinary Matters) Rules, 2024 (TS Na. 615 la mwaka 2024)**. Dosari ya uandishi ilibainika katika Jedwali la Pili lilionahusu Kanuni za mavazi kwa wanafunzi. Jedwali la Pili linaweka adhabu inayomtaka Mwanafunzi atakayekiuka kanuni za mavazi kutakiwa kurudi nyumbani kubadilisha mavazi aliyovaa. Uchambuzi umebaini kasoro ya uandishi ambapo maelezo kuhusu sharti la mwanafunzi kurejea nyumbani hayajawekewa kifungu na wala hayapo ndani ya Jedwali linalohusika. Hali hiyo inasababisha maelezo hayo kukosa nguvu ya kisheria lakini pia, changamoto ya kufanya rejea kuhusu sehemu yanapopatikana masharti hayo.

2.3 Matokeo ya Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo Zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Nne na Mkutano wa Kumi na Tano

Mheshimiwa Spika, Katika misingi ya utekelezaji bora wa madaraka ya Bunge, upo wajibu wa kufuatilia utekelezaji wa maazimio hayo kwa niaba ya wananchi. Kwa desturi ya kibunge, Kamati za Bunge ni nyenzo muhimu ya kuliwezesha Bunge kutoa picha halisi ya utekelezaji uliofanyika. Naomba kutoa taarifa kuwa, Kamati imefuatilia utekelezaji wa maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi na Tano. Ufuatiliaji huo ulifanyika kwa kuchambua taarifa za utekelezaji wa maazimio ya Bunge yaliyotolewa tarehe 4 Septemba, 2024 wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita wa Bunge.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio uliangalia hatua mbalimbali zilizofikiwa katika utekelezaji wa Maazimio hayo katika jumla ya sheria ndogo thelathini na nane (38). Uangaliaji na ufuatiliaji wa hatua zilizofikiwa katika utekelezaji ulidadisi mambo manne yafuatayo: -

- (i) Iwapo hakuna kabisa utekelezaji wa maazimio;
- (ii) Iwapo utekelezaji wa Maazimio umefikia hatua ya Rasimu ya marekebisho katika ngazi ya Wizara;
- (iii) Iwapo utekelezaji wa Maazimio umefikia hatua ya Rasimu ya marekebisho kupelekwa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa uhakiki na kutangazwa katika Gazeti la Serikali; na
- (iv) Iwapo utekelezaji wa Maazimio umefikia hatua ya Rasimu ya marekebisho kutangazwa katika Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, Naomba kufafanua hatua zilizofikiwa pamoja na kubainisha Wizara zinazohusika katika utekelezaji wa Maazimio ya Bunge. Lengo la ufafanuzi huu ni kuliwezesha Bunge kubaini hatua ya utekelezaji wa maazimio yake na kufanya uamuzi stahiki. Naomba kubainisha Wizara Sita (06) zilizohusika na utekelezaji wa maazimio ya Bunge kama ifuatavyo:-

- (i) Wizara ya Fedha iliyokuwa na sheria ndogo mbili (02) zilizobainika kuwa na dosari kumi na tatu (13);
- (ii) Wizara ya Viwanda na Biashara iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) iliyobainika kuwa na dosari tano (05);
- (iii) Ofisi ya Waziri Mkuu, Kazi, Vijana, Ajira na Wenyeulemavu iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) iliyobainika kuwa na dosari moja (01);
- (iv) Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI) iliyokuwa na sheria ndogo ishirini na nne (24) yenye dosari sabini na moja (71);
- (v) Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) iliyobainika kuwa na dosari nne (04); na
- (vi) Wizara ya Uchukuzi iliyokuwa na sheria ndogo tisa (09) iliyobainika kuwa na dosari thelathini na tano (35).

Mheshimiwa Spika, Hatua zilizofikiwa na Wizara zilizotajwa katika utekelezaji wa Maazimio ya Bunge zinaoneshwa katika **Kiambatisho Na. 2** (Jedwali la Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni katika Mkutano wa Kumi na Nne na Mkutano wa Kumi na Tano). Pamoja na Jedwali hilo, kwa ajili ya kuwezesha majadiliano ya Bunge juu ya hoja hii, naomba kufafanua hatua zilizofikiwa kama ifuatavyo: -

2.3.1 Hatua ya Rasimu ya Marekebisho Kuwasilishwa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa Uhakiki na kutangazwa

Mheshimiwa Spika, Hatua ya Rasimu ya Marekebisho iliyowasilishwa kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya uhakiki ni hatua muhimu ya kushughulikia maazimio ya Bunge kwa lengo la kuondoa dosari iliyobainika.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji unabainisha utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo uliofikia hatua ya Rasimu ya Marekebisho kuwasilishwa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa uhakiki ili zitangazwe katika Gazeti la Serikali. Uchambuzi umebainisha kwamba, hadi wakati Kamati ilipokutana na Wizara zinazohusika, ni sheria ndogo mbili (02) tu, zilizokuwa na hoja zilizofika hatua hii. Wizara zinazohusika na sheria ndogo hizo ni:

-

- (i) Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) ambayo ni *Regulations under the Atomic Energy (Protection from Ionizing and Non-Ionizing Radiation) (Amendments) 2023* yenye jumla ya hoja nne (04); na
- (ii) Ofisi ya Waziri Mkuu Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu iliyokuwa na sheria ndogo moja (01) ya *the social Security Schemes (Use of Member's Benefits Etitlements (Collateral for Home Mortgage) (Amendments), 2024* iliyokuwa na hoja moja (01).

2.3.2 Hatua ya marekebisho kutangazwa katika Gazeti la Serikali

Mheshimiwa Spika, marekebisho yoyote ya sheria ndogo hayawezi kuanza kutekelezwa kabla ya kutangazwa kwenye

Gazeti la Serikali. Tathmini iliyofanywa na Kamati kupitia taarifa zilizowasilishwa imeonesha kwamba, hadi tarehe 24 Januari, 2025, sheria ndogo thelathini na sita (36) zilikua zimefikia hatua ya kutangazwa katika Gazeti la Serikali. Naomba kuzitambua Wizara zinazohusika na sheria ndogo hizo kama ifuatavyo: -

(i) Wizara ya Fedha iliyotangaza marekebisho ya Kanuni mbili(02) katika Gazeti la Serikali ambazo ni: -

a) *The Accountants and Auditors (Appeals Board) (Amendment) Rules, 2024* kupitia Tangazo la Serikali Na. 469/2024 la tarehe 14/6/2024; na

b) *The Banking and Financial Institutions (Compulsory Liquidation) (Amendment) Regulations, 2024* kupitia Tangazo la Serikali Na. 1077 la tarehe 20/12/2024.

(ii) Wizara ya Viwanda na Biashara iliyotangaza marekebisho katika Gazeti la Serikali kupitia Tangazo la Serikali Na. 870 la tarehe 18/10/2024 imefanya marekebisho ya hoja moja (01) kupitia *The College of Business Education (Examinations) (Amendments) Rules, 2024*;

(iii) Wizara ya Uchukuzi iliyotangaza marekebisho katika sheria ndogo tisa (09) katika Gezati la Serikali. Sheria ndogo hizo ni:

a) *The Civil Aviation (Heliports)(Amendments), Regulations, 2024* kupitia Tangazo la Serikali Na. 2 la tarehe 5 Januari, 2024;

b) *The Civil Aviation (Operation of Aircraft - Helicopter Operations) (Amendments) Regulations, 2024* Tangazo la Serikali Na. 3 la tarehe 5 Januari, 2024;

- c) *The Civil Aviation (Certification, Licensing and Registration of Aerodromes) (Amendments), Regulations, 2024* Tangazo la Serikali Na. 5 la tarehe 5 Januari, 2024;
- d) *The Civil Aviation (Instruments and Equipment) (Amendments) Regulations, 2024* Tangazo la Serikali Na. 6 la tarehe 5 Januari, 2024;
- e) *The Civil Aviation (Aerodrome Design and Operations) (Amendments) Regulations, 2024* Tangazo la Serikali Na. 7 la tarehe 5 Januari, 2024;
- f) *The Civil Aviation (Facilitation of Air Transport) (Amendments) Regulations, 2024* Tangazo la Serikali Na. 8 la tarehe 5 Januari, 2024;
- g) *The Land Transport Regulatory Authority (Terms and Conditions for Provision of Regulated Services) (Amendments, Rules, 2024* Tangazo la Serikali Na. 15 la tarehe 12 Januari, 2024;
- h) *Rules under the Land Transport Regulatory Authority (Complaint Handling Procedures), 2024* Tangazo la Serikali Na. 16 la tarehe 12 Januari, 2024; na
- i) *Regulations under The Railways (Open Access), 2024* Tangazo la Serikali Na. 213.

(iv) Ofisi ya Rais TAMISEMI iliyotangaza marekebisho ya sheria ndogo ishirini na nne (24) katika Gazeti la Serikali ambazo ni:

-

- a) Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmshauri ya Wilaya ya Geita ya Mwaka 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 24 la tarehe 17 Januari, 2025;

- b) Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Manispaa ya Iringa, 2023 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 436 la tarehe 31 Mei, 2024;
- c) Sheria Ndogo ya Afya, Usafi na Usimamizi wa Mazingira ya Halmashauri ya Manispaa ya Iringa, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 25 la tarehe 17 Januari, 2025;
- d) Sheria Ndogo ya (Udhibiti na Usimamizi wa Mifugo) ya Halmashauri ya Wilaya ya Moshi, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 439 la tarehe 31 Mei, 2024;
- e) Sheria Ndogo ya (Ada na Ushuru) ya Halmashauri ya Wilaya ya Moshi, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 26 la tarehe 17 Januari, 2025;
- f) Sheria Ndogo ya Ushuru wa Masoko na Magulio ya Halmashauri ya Wilaya ya Kyerwa, 2023 iliyotangazwa Gazeti la Serikali Na. 27 la tarehe 17 Januari, 2025;
- g) Sheria Ndogo ya Hifadhi ya Mazingira ya Halmashauri ya Wilaya ya Mlimba, 2023 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 28 la tarehe 17 Januari, 2025;
- h) Sheria Ndogo ya Ushuru wa Masoko na Magulio ya Halmashauri ya Wilaya ya Mlimba, 2023 iliyotangazwa Gazeti la Serikali Na. 32 la tarehe 17 Januari, 2025;
- i) Sheria Ndogo Ndogo ya Udhibiti na Usimamizi wa Mifugo ya Halmashauri ya Wilaya ya Liwale, 2023 ilitangazwa Gazeti la Serikali Na. 29 la tarehe 17 Januari, 2025;

- j) Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Wilaya ya Kibondo, 2023 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 438 la tarehe 31 Mei, 2024;
- k) Sheria Ndogo ya Kuzuia Sumukuvu ya Halmashauri ya Wilaya ya Kibondo, 2023 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 434 la tarehe 31 Mei, 2024;
- l) Sheria Ndogo ya Usafi wa Mazingira ya Halmashauri ya Wilaya ya Kibondo, 2023 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 30 la tarehe 17 Januari, 2025;
- m) Sheria Ndogo ya Usafi, Afya na Hifadhi ya Mazingira ya Halmashauri ya Wilaya ya Arusha, 2023 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 31 la tarehe 17 Januari, 2025;
- n) Sheria Ndogo ya Hifadhi ya Mazingira ya Halmashauri ya Wilaya ya Magu, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 859 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- o) Sheria Ndogo ya (Usafi Wa Mazingira) ya Halmashauri ya Wilaya ya Magu, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 860 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- p) Sheria Ndogo ya Usimamizi wa Maegesho na Vituo vya Vyombo vya Usafiri ya Halmashauri ya Mji Mafinga, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 865 la tarehe 18 Oktoba, 2024;

- q) Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Mji Mafinga, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 866 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- r) Sheria Ndogo ya Marekebisho ya Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Manispaa ya Mtwara, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 864 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- s) Sheria Ndogo ya Mji wa Kihistoria wa Mikindani na Maeneo mengine ya Urithi yaliyohifadhiwa ya Halmashauri ya Manispaa ya Mtwara – Mikindani, 2024 iliyotangazwa Gazeti la Serikali Na. 862 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- t) Sheria Ndogo ya Kilimo na Usalama wa Chakula za Halmashauri ya Manispaa ya Mtwara - Mikindani la 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 863 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- u) Sheria Ndogo ya Halmashauri ya Manispaa ya Mtwara Mikindani, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 861 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- v) Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Manispaa ya Singida, 2024 iliyotangazwa Gazeti la Serikali Na. 869 la tarehe 18 Oktoba, 2024;
- w) Sheria Ndogo ya Usafi na Kuhifadhi Mazingira ya Halmashauri ya Wilaya ya Mwanga, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 868 la tarehe 18 Oktoba, 2024; na

- x) Sheria Ndogo ya Kuzuia na Kudhibiti Sumukuvu ya Halmashauri ya Wilaya ya Bahi, 2024 iliyotangazwa kwenye Gazeti la Serikali Na. 867 la tarehe 18 Oktoba, 2024.

Mheshimiwa Spika, hatua ya kutangaza marekebisho ya sheria katika Gazeti la Serikali ni ya juu kabisa na inayoonesha kufanyia kazi maazimio ya Bunge kwa ukamilifu. Wizara zilizofika hatua hii ni za kupongezwa kwa kuondoa dosari mbalimbali zilizobainika katika sheria zinazohusika, hivyo kupunguza kero kwa wanaoguswa moja kwa moja, kuondoa mkwamo wa utekelezaji wa sheria ndogo zenyewe pamoja na sheria mama. Hatua hii ni budi kufikiwa na Wizara nyingine ambazo bado zipo hatua za nyuma za utekelezaji wa maazimio ya Bunge.

2.3.3 Kutotekelezwa kwa Maazimio ya Bunge

Mheshimiwa Spika, Bunge lilipoazimia kuhusu kuzitaka mamlaka zinazohusika na sheria ndogo kutekeleza maazimio yake lililenga kuondosha dosari zinazoweza kukwamisha dhamira ya sheria mama, kuleta kero kwa wananchi na kutatiza utekelezaji wake. Kamati imebaini baadhi ya hoja zilizopatiwa Maazimio ya Bunge hazijatekelezwa kutokana na michakato na hatua mbalimbali zinazopaswa kufuatwa ili kufanya marekebisho ya sheria kama yalivyoazimiwa na Bunge. Sheria ndogo zilizo katika hatua hiyo ni mbili zilizo chini ya Ofisi ya Rais TAMISEMI, ambazo ni: -

- a) Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Manispaa ya Mtwara, 2024 ambayo haijatekeleza hoja nne (04) zilizoazimiwa na Bunge; na

b) Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru ya Halmashauri ya Manispaa ya Singida, 2024 ambayo haijatekeleza hoja tatu (03) zilizoazimiwa na Bunge ili zifanyiwe marekebisho

Mheshimiwa Spika, kutokutekelezwa kwa maazimio kwa maeneo yalibainika kuwa na dosari ni kuendeleza changamoto ambazo zinaweza kukwamisha utekelezaji mzuri wa sheria ndogo hivyo kukwamisha malengo yaliyokusudiwa.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa Kamati hii imepewa majukumu ya kuchambua sheria ndogo ili kujiridhisha iwapo zimekidhi matakwa na masharti ya Katiba, sheria inayotekelezwa na sheria ndogo inayohusika pamoja na sheria nyingine za nchi. Kamati imechambua kwa kuzingatia vigezo hivyo ambapo kupitia uchambuzi unaofanywa na Kamati, Bunge huutumia katika kusimamia matumizi ya madaraka yake ya kutunga sheria iliyoyakabidhi kwa mamlaka nyingine ili kutunga sheria ndogo.

3.2 Maoni ya Jumla

Mheshimiwa Spika, sheria ndogo kwa kiasi kikubwa zinanagusa shughuli mbalimbali za maisha ya kila siku ya wananchi walio wengi. Ninaliomba Bunge lako liyasome, kuyatafakari na hatimaye lipokee mapendekezo yote yaliyomo katika Taarifa hii na hatimaye liyaazimie. Ili kuliwezesha Bunge kufikia uamuzi wa kuazimia mapendekezo ya Kamati, naomba kutoa mtazamo wa Kamati unaotokana na uchambuzi kama ifuatavyo: -

3.2.1 Dosari ya Sheria Ndogo kuwa na Masharti Yanayokinzana na Masharti ya Katiba

Mheshimiwa Spika, Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ndio sheria kuu inayoweka majukumu ya mihimili ya dola na kuweka misingi ya mbalimbali inayotungiwa sheria na vyombo mbalimbali ili kufanikisha masuala ya kijamii, kiuchumi na kisiasa. Inatarajiwa kwamba, sheria ndogo zinazotungwa zinakuwa na maudhui yenye kuendana na misingi iliyowekwa

na Katiba ili kufanikisha malengo mapana ya kikatiba. Sheria ndogo inapokinzana na Katiba ni jambo lisilovumilika na Bunge kwakuwa linaweza kuwa kikwazo katika ustawi wa wananchi kijamii, kiuchumi na kisiasa.

3.2.2 Dosari ya Sheria Ndogo kuwa na Masharti Yanayokinzana na Sheria Mama na Sheria Nyingine za Nchi

Mheshimiwa Spika, Bunge linapotunga sheria yake huweka kifungu mahsusi kinachokasimu mamlaka yake ya kutunga sheria kwa Waziri, mtu au taasisi. Lengo la kufanya hivyo ni kurahisisha utekelezaji wa sheria ya Bunge (mama). Ikiwa sheria ndogo inayotungwa kwa minajili ya kuwezesha sheria ya Bunge imeweka maudhui yanayokinzana na sheria ya Bunge ni dhahiri kwamba lengo la sheria ya Bunge haliwezi kufikiwa.

Kamati ina maoni kwamba, sheria ndogo zote zilizobainika kukinzana na masharti yaliyowekwa na sheria mama au sheria nyingine za nchi zinapaswa kuangaliwa kwa chijo angavu ili kuondoa dosari za kukinzana na sheria.

3.2.3 Sheria Ndogo Kuwa na Masharti Yasiyozingatia Uhalisia

Mheshimiwa Spika, Sheria ndogo zenye Masharti yasiyozingatia uhalisia zinaweza kukwamisha malengo ya Bunge kutunga sheria mama inayohusika. Ni maoni ya Kamati kuwa, zaidi ya kukwamisha malengo ya sheria mama, sheria ndogo zenye dosari hiyo zinaweza kusababisha kero kwa Wananchi. Bunge ambalo ni chombo cha uwakilishi wa wananchi linahitaji kuona madaraka yake yanayokabidhiwa kwa mamlaka nyingine hayatumiki kusababisha kero kwa wananchi.

3.2.4 Dosari ya Sheria Ndogo Kutoendana na Misingi ya Uandishi wa Sheria

Mheshimiwa Spika, Ufasaha katika uandishi wa sheria hufanikisha kueleweka kwa sheria ndogo inayohusika. Aidha, huweka maudhui yenye tafsiri inayokusudiwa na sheria inayohusika. Ni mtazamo wa Kamati kuwa, sheria ndogo zilizo na makosa ya uandishi kama vile kuruka au kutojumuisha maudhui yaliyopaswa kuwemo katika sheria, kukosea tarakimu kama vile katika viwango vya ada, ushuru na tozo mbalimbali, kuweka maudhui yenye kutatiza uelewekaji (*ambiguous contents*) zinaweza kuondoa maana iliyokusudiwa na kuzuia kufanikiwa kwa malengo ya sheria mama au sheria ndogo inayohusika.

3.2.5 Dosari za Uandishi wa Majedwali

Mheshimiwa Spika, Majedwali ni sehemu ya sheria ambayo husomwa kwa pamoja na vifungu vinavyohusika kwa ajili ya kukamilisha madhumuni ya kifungu kinachohusika. Kamati ina maoni kuwa, misingi ya uandishi wa majedwali isipozingatiwa ipasavyo, ni jambo linaloweza kutatiza ukamilifu wa vifungu vya sheria ndogo kwa jumla. Hali hiyo itaathiri utekelezaji wa sheria ndogo yenyewe halikadhalika sheria ya Bunge.

3.2.6 Utekelezaji wa Maazimio Yanayohusu Kurekebisha Sheria Ndogo

Mheshimiwa Spika, Uamuzi wowote hutokea baada ya uchambuzi na tafakuri ya kina kuhusu jambo linalotarajiwa kutolewa uamuzi. Maazimio ya Bunge kuhusu sheria ndogo yalitokana na tafakuri kuhusu dosari zilizobainika wakati wa uchambuzi wa sheria ndogo. Kwa kuzingatia uzito wa

maazimio ya Bunge, ilitarajiwa Mamlaka zinazohusika kuwa zimetekeleza maazimio hayo haraka. Ni maoni ya Kamati kwamba, kutofikia hatua ya kutangaza marekebisho ya maazimio ya Bunge ni kuendeleza madhara yanayotokana na dosari za sheria ndogo.

3.3 Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, Msingi wa Mapendekezo ya Kamati ni maoni yake yaliyotokana na shughuli zinazoripotiwa katika Taarifa hii. Shughuli hizo zimebainisha uchambuzi na yatokanayo na uchambuzi huo. Kutokana na matokeo ya uchambuzi, Kamati inazingatia masharti ya Kanuni ya 61 ya Kanuni za Bunge kuhusu mfumo wa maneno kwenye mapendekezo yake na kuliomba Bunge lijadili Taarifa hii na kupitisha maazimio kama ifuatavyo: -

3.3.1 Sheria Ndogo Kuwa na Masharti Yanayokinza na Katiba

KWA KUWA, Baadhi ya sheria ndogo zimebainika kuwa na masharti yanayokinza na masharti ya katiba, na hivyo kuwa kinyume na misingi ya sheria inayotambua Ukuu wa Katiba,

NA KWA KUWA, Ukiukwaji wa masharti ya Katiba kwa sheria ndogo yoyote au sheria ya Bunge ni kinyume na Ibara ya 64 (5) ya Katiba ambayo inabatilisha sheria inayokinza nayo,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zilizoweka sheria ndogo zilizobainika kuwa na dosari ya kukinza na masharti ya Katiba ya nchi zifanye marekebisho.

3.3.2 Dosari ya Kuwa na Masharti Yanayokinza na Sheria Mama na Sheria Nyingine za Nchi

KWA KUWA, Zipo sheria ndogo ambazo zimebainika kuwa na vifungu vinavyokinza na masharti ya sheria mama na sheria nyingine za nchi, jambo ambalo -

- (i) si dhamira ya Bunge kukabidhi mamlaka serikalini madaraka ya kufafanua sheria yake;
- (ii) ni ukiukwaji wa katazo lililowekwa na Kifungu cha 36 cha Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1; na
- (iii) halisaidii utekelezaji wa sheria mama inayohusika au Sheria nyingine ya nchi ilivyostahili,

NA KWA KUWA, Kuwepo kwa sheria ndogo zinazokinza na sheria mama au sheria nyingine za nchi -

- (i) ni kuvuka mipaka iliyowekwa na Bunge ambalo halitarajii na haliwezi kutarajia sheria inayotokana na Bunge kukasimu madaraka yake, ikiuke Sheria za Bunge,
- (ii) ni jambo linalobatilisha sheria ndogo hizo kwa kiasi inachokiuka au kukinza na masharti ya sheria mama au sheria nyingine za nchi,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, mamlaka zilizotunga sheria ndogo ambazo zimebainika kukinza na masharti ya sheria mama na sheria nyingine za nchi, zifanye marekebisho ili kuondoa dosari hizo.

3.3.3 Masharti Yasiyo na Uhalisia

KWA KUWA, baadhi ya sheria ndogo zimebainika kuwa na dosari ya kuwa na masharti yasiyozingatia uhalisia, jambo linaloweza kukwamisha utekelezaji wake,

NA KWA KUWA, Athari ya ugumu katika utekelezaji wa sheria ndogo ni jambo linaloathiri tija ya sheria ndogo hizo na kuondoa mantiki ya kukabidhi madaraka ya Bunge kutunga Sheria,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zinazotunga sheria ndogo zilizobainika kuwa na masharti yasiyozingatia uhalisia, zifanye marekebisho ili kuondoa dosari hizo.

3.3.4 Dosari ya Kutoendana na Misingi ya Uandishi wa Sheria

KWA KUWA, Baadhi ya sheria ndogo zilizowasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Sita na Mkutano wa Kumi na Saba, zimebainika kuwa na dosari ya kutokuendana na misingi ya uandishi wa sheria,

NA KWA KUWA, Uandishi wa sheria ndogo usioendana na misingi ya uandishi wa sheria –

- (i) unaweza kuathiri maana iliyokusudiwa katika sheria ndogo inayohusika; na
- (ii) unaweza kuwa sehemu ya chanzo cha sheria ndogo kushindwa kufanikisha madhumuni ya sheria ya Bunge,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, mamlaka zilizokabidhiwa madaraka ya kutunga sheria ndogo ambazo zimebainika na dosari hizo, zirekebishe dosari za kutoendana na misingi ya uandishi wa sheria.

3.3.5 Dosari za Uandishi wa Majedwali

KWA KUWA, Majedwali ni sehemu ya sheria kwa mujibu wa Kifungu cha 25 (2) cha Sheria ya Tafsiri ya Sheria na yanastahili kusomwa kwa pamoja na vifungu vinavyohusika, lakini baadhi ya sheria ndogo zimebainika kuwa na dosari katika uandishi wa majedwali;

NA KWA KUWA, Dosari za uandishi wa Majedwali ya baadhi ya sheria ndogo zilizochambuliwa na kuripotwa katika Taarifa hii:

- (i) ni jambo linaloweza kukanganya ufafanuzi unaotolewa kuhusu kifungu kinachohusika,
- (ii) ni chanzo cha kutatiza utekelezaji wa sheria ndogo inayohusika kutokana na kukosa ukamilifu,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, mamlaka zilizotunga sheria ndogo zilizobainika kuwa na dosari za uandishi wa majedwali, zifanye marekebisho ili kuondoa dosari hizo.

3.3.6 Kurekebisha Dosari Zilizobainika kwenye Sheria Ndogo na Madhara Yake

KWA KUWA, Dosari zilizobainika kwenye sheria ndogo kama ilivyofafanuliwa katika Jedwali la Uchambuzi ambalo ni Kiambatisho Na. 1 cha Taarifa hii, ni jambo -

- (i) linaloendeleza madhara yasiyokubaliwa na Bunge lenye madaraka halisi ya kutunga sheria za nchi,
- (ii) linalohitaji hatua stahiki za Bunge linalokabidhi madaraka yake kwa mamlaka zilizoweka sheria ndogo ambazo zimebainika kuwa na dosari na kutakiwa kurekebishwa,

NA KWA KUWA, Kuendelea kwa madhara ya dosari zilizobainika kwenye sheria ndogo baada ya kuazimiwa na Bunge kwamba zirekebishwe, ni suala ambalo:

- (i) linaweza kuliweka Bunge katika hali ya kutoeleweka miongoni mwa wananchi ambao wanalitarajia kuhakikisha kwamba, sheria zote za nchi zinakidhi mahitaji badala ya kuwa na dosari,
- (ii) linaweza kuwa, linatokana na Bunge kutopatiwa Taarifa za utekelezaji wa Maazimio yake,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, mamlaka zote zinazohusika na sheria ndogo zenye dosari kama zilivyotajwa katika Kiambatisho Na. 01 cha Taarifa hii:

- (i) zitekeleze maazimio haya kwa kasi inayotakiwa ili kuepusha madhara ya dosari zilizobainishwa; na
- (ii) ziwasilishe Taarifa ya utekelezaji wa maazimio yote kuhusu dosari za sheria ndogo wakati wa vikao vya Kamati kuelelea Mkutano wa Kumi na Tisa wa Bunge

3.3.7 Kutokukamilika kwa Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge Yaliyolenga Kurekebishwa kwa Sheria Ndogo

KWA KUWA, Athari za dosari za sheria ndogo zinafikia hatua ya juu ya kushughulikiwa kwa marekebisho ya sheria ndogo kutangazwa katika Gazeti la Serikali, lakini –

- (i) zimebainika mamlaka ambazo hazijafikia hatua za kutangaza marekebisho ya sheria ndogo, kutokana na kuwa na mlolongo mrefu wa hatua za ukamilishaji wa utekelezaji wa Maazimio ya Bunge,

- (ii) hali inayosababisha Wananchi kuendelea kuathiriwa na madhara ya dosari katika sheria ndogo licha ya Bunge kuwa na maazimio yaliyolenga kuonda athari za dosari,

NA KWA KUWA, Kuendelea kwa dosari za sheria ndogo na athari zinazotokana na dosari hizo ni jambo linalostahili kupatiwa maelezo ya Mamlaka zinazohusika ili kutatua tatizo la msingi linaloweza kuwa linakwamisha dhamira ya Bunge,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zilizobainika kutokuwa zimefikia hatua ya kutangaza marekebisho ya sheria ndogo,

- (i) kuondoa mlolongo mrefu wa hatua za kufanya marekebisho yanayokusudiwa na
- (ii) ziwasilishe taarifa za utekelezaji wa Maazimio ya Bunge wakati wa vikao vya Kamati kuelelea Mkutano wa Kumi na Tisa wa Bunge.

3.4 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwako binafsi kwa uongozi wako mahiri wa Bunge, ambao umeweka utaratibu wa Taarifa ya Kamati ya sheria ndogo kuwasilishwa katika vikao vya Bunge.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Sheria Ndogo kwa kazi kubwa na nzuri ya kuchambua sheria ndogo pamoja na Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge. Umahiri wao katika kazi umewezesha kukamilika taarifa hii inayosomwa mbele ya Bunge lako leo hii. Kwa heshima kubwa naomba kuwatambua majina yao kama ifuatavyo: -

- i) Mhe. Dkt. Jasson Samson Rweikiza, Mb – **Mwenyekiti**;
- ii) Mhe. Ramadhan Suleiman Ramadhan, Mb – **M/ Mwenyekiti**;
- iii) Mhe. Amour Khamis Mbarouk, Mb;
- iv) Mhe. Khamis Ali Vuai, Mb;
- v) Mhe. Eng. Dkt. Leonard Madaraka Chamuriho, Mb;
- vi) Mhe. Abdallah Dadi Chikota, Mb;
- vii) Mhe. Aloyce Andrew Kwezi, Mb;
- viii) Mhe. Hamida Mohammed Abdallah, Mb;
- ix) Mhe. Ally Mohamed Kassinge, Mb;
- x) Mhe. Dkt. Paulina Daniel Nahato, Mb;
- xi) Mhe. Maryam Omar Said, Mb;
- xii) Mhe. Zulfa Mmaka Omar, Mb;
- xiii) Mhe. Luhaga Joelson Mpina, Mb;
- xiv) Mhe. Amina Bakar Yusuf, Mb;
- xv) Mhe. Latifa Khamis Juakali, Mb;
- xvi) Mhe. Benaya Liuka Kapinga, Mb;
- xvii) Mhe. Nape Moses Nnauye, Mb;
- xviii) Mhe. Ummy Ally Mwalimu, Mb;
- xix) Mhe. Michael Constantino. Mwakamo, Mb;
- xx) Mhe. Daimu Iddi Mpakate, Mb;
- xxi) Mhe. Stanslaus Shing'oma Mabula, Mb; na
- xxii) Mhe. Ally Juma Makoa, Mb.

Mheshimiwa Spika, Kwa dhati nimshukuru Mhe. William Vanging'embe Lukuvi, (Mb) – Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu) kwa uratibu unaowezesha mawasiliano mazuri kati ya Wizara na Kamati hivyo, kuongeza tija katika utekelezaji wa majukumu ya Kamati kwa ufanisi. Aidha, niwashukuru Mawaziri waliohusika na sheria ndogo katika kipindi hicho, kwa kutoa

ushirikiano mkubwa ambao pia uliwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ya uchambuzi wa sheria ndogo na Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge.

Mheshimiwa Spika, Aidha, nichukue fursa hii kuishukuru Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushiriki wao usio kifani katika Vikao vya Uchambuzi wa sheria ndogo na Vikao vya kupokea Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge.

Mheshimiwa Spika, vilevile, napenda kuishukuru kwa dhati Ofisi ya Bunge chini ya uongozi mahiri wa Katibu wa Bunge Ndg. Baraka I. Leonard kwa ushirikiano anaoipatia Kamati hatimaye kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

3.5 Hoja

Mheshimiwa Spika, Sasa naomba kutoa hoja kwamba, Bunge liipokee na kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kuhusu Shughuli zilizotekelezwa kwa kipindi cha kuanzia Februari, 2024 hadi Januari, 2025 pamoja na maoni na mapendekezo yaliyotolewa.

Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa hoja.

Dkt. Jasson Samson Rweikiza, Mb

MWENYEKITI

Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo

5 Februari, 2025